

Річкова система рідного краю - наш біль, наша турбота

Конспект уроку краєзнавства

Автор конспекту: голова ГДО «Юнісфера», кандидат біологічних наук **Н.О.Семенова**

Мета: Ознайомити учнів з екологічними проблемами малих річок України та привернути їхню увагу до критичного стану річечки рідного краю - Притварки.

Обладнання: Карти, малюнки, фотографії.

Тип уроку: Бесіда.

Наше рідне місто Боярка розташоване у місцевості, що є межею двох географічних зон - лісової та лісостепової. Така місцевість увібрала багатство обох зон. Чудовий боярський ліс славиться велетнями - віковими дубами і соснами. Найпривабливішою прикрасою і багатством будь-якого поселення є річка. Кожна річка особлива по-своєму. Через наше місто і ліси Боярського лісництва протікає маленька річка Притварка. Її витoki – в лісочку на південно-східній околиці міста. Через таку ж малу річку Бобриця і річку Ірпінь води нашої річечки впадають в Київське водосховище. Отже, річечка Притварка належить до басейну Дніпра.

На руслі Приварки каскадом розмістилися сім ставків: чотири – в межах міста (Санаторний, Старобоярський, Київський та Залізничний) і три ставки – в лісовій зоні (Шкільний, Лісовий, Йосипів). Вздовж русла річки, в її заплаві є чимало джерел, які живлять річкову систему. Народні перекази свідчать, що в далекі часи річка була судноплавною. Сьогодні в це важко повірити, дивлячись на той потічок, що ледве пробиває собі дорогу на дні висохлого русла. Але ландшафт місцевості свідчить, що тут дійсно протікала повноводна ріка.

Раніше річка і ставки були не лише прикрасою міста і лісу, але й чудовою зоною відпочинку. Люди згадують, що не так давно, ще за їхньої пам'яті, тут була чиста і цілюща вода. В ставках купалися, каталися на човнах, на пляжах загорали. Добре рибалилось. Водилися цінні види риб - щуки, коропи. Були й раки, які, як відомо, живуть тільки в чистій воді. Регулярно проводилось зариблення. Заборонялось браконьєрство, засмічення водойм. Та жителі й самі не допускали забруднення водойм.

Серед ставків, що в лісі, слід згадати про Йосипів став. Це природна водойма, яка утворилася на руслі річки Приварки. За переказами в тій місцевості жив монах Йосип. Він насадив дуби і сосни так, що листя і хвоя падали та осідали у водах ставка. Від цього в тому ставку вода стала цілющою, завжди прозорою. Хоча температура води влітку ніколи не перевищувала 17-18° С, купатися в тому ставку завжди було приємно. Тож завдяки лісу і водоймам Боярка історично славилась як курортне містечко. Прикро усвідомлювати, що тепер водойми несуть загрозу здоров'ю людей.

Вчителі та учні боярських шкіл, згуртовані в Громадське дитяче об'єднання "Юнісфера", в 1999 р. здійснили перше екологічне обстеження річки, ставків, їхньої прибережної зони та водозбірної площі. Вони були вражені тим жахливим станом, в якому знаходилась уся річкова система. Провели першу акцію по прибиранню річки та її заплави, що біля вулиці Ново-Богданівської. Деякі мешканці будинків, що на цій вулиці, працювали разом з дітьми. Інші стояли осторонь, спостерігали, іноді давали поради. Сміття машина вивозила два дні. Через рік усе повернулося на круги своя. Тоді "юнісферівці" зрозуміли: щоб діяти успішно, треба починати з формування у людей екологічної свідомості.

Організували загони "Екологічних патрулів". Такі загони діяли від Боярської ЗОШ №1, від Києво-Святошинської районної класичної гімназії та Малютянської школи. Пізніше до них приєднався загін від Києво-Святошинського районного еколого-натуралістичного центру учнівської молоді, в якому були учні переважно з Боярської ЗОШ №3. В загонах "Екологічних патрулів" - юні екологи, юні екожурналісти, фотокореспонденти, художники, юні правознавці. Для них провели тренінг-навчання, надрукували методичну літературу.

"Екологічні патрулі" проводили рейди на річковій системі, під час яких виявляли негаразди, фіксували їх на фотоплівку, повідомляли до Виконавчого комітету Боярської міської ради, оприлюднювали через своє видання - газету "Екологічний патруль", спілкувалися з жителями прибережної зони, проводили з ними бесіди, знайомили з чинним законодавством - Водним і Земельним кодексами України.

"Екологічні патрулі" детально обстежили екологічний стан річкової системи. Стало ясно, що річка гине. Причини - негідне ставлення людей до річки та її водозбірної площі. Ось що виявили учні:

1. Відсутність прибережних захисних смуг (ПЗС).
2. Несанкціоновані сміттєзвалища.
3. Викиди каналізаційних стоків з приватних будинків та з Київського обласного протитуберкульозного диспансеру.
4. Непроєктоване перекривання русла.
5. Зруйновані гідроспоруди.

1. Прибережні захисні смуги захищають водойми від ерозії ґрунтів, брудних та отруйних стоків, від замулювання водойм, зменшення їхньої водності. На жаль, більшість мешканців прибережної зони, порушуючи Водний кодекс України та ігноруючи постанову Виконавчого комітету Боярської міськради про обов'язковість ПЗС, будують свої паркани біля самого урізу води, берег розорюють під городи. Під час злив поверхневий шар землі змивається у воду, водойма замулюється і мілішає.

2. Сміттєзвалища на водозбірній площі - дуже вагомий чинник забруднення водойм. Харчові органічні відходи гниють, і продукти гниття потрапляють у воду. Сміття є фізичним та механічним забрудненням води. Порушується структура біоценозів. Гілки та стовбури дерев, що плавають у воді, також гниють. Сам процес гниття відбувається з поглинанням кисню. А зниження його концентрації у воді приводить до замору риби. Нечистоплотні люди люблять скидати сміття у воду або на берег водойми. Це є порушенням чинного законодавства України.

3. Каналізаційні стоки. Справжньою бідою для водойм є вилив каналізаційних стоків з приватних будинків. Хто через канави, хто проклав труби, у декого туалет прямо над річкою або в її прибережній смузі. Таке неподобство спостерігається вздовж усього русла. Та найбільше дістається ставку Київський. З будинків, що на вулиці Самійленка та на вулиці Івана Франка каналізаційні викиди такі, що ставок від високого вмісту органічних сполук заріс очеретом і практично вже перетворився на болото. Внаслідок цього, як показали незалежні аналізи, в поверхневих та підземних водах, в тому числі й прилеглих криницях, спостерігається значний вміст патогенних мікроорганізмів - збудників інфекційних хвороб. Нижче за течією, вже в лісі, недобудовані очисні споруди Обласної дитячої лікарні додають згубні для водойм і лісу викиди. Річка і ставки замулюються, зменшився водотік, порушено структуру біоценозу, збідніло біорізноманіття.

Гордієвим вузлом для Боярки став побудований прямо на водозбірній площі Протитуберкульозний диспансер. Хоча річку на території диспансеру взято у залізобетонний колектор, незнезаражені викиди просочуються з водозбірної площі в підземні води та частково потрапляють прямо в річку. Весь бруд Боярки через річку та ставки виливається в Київське водосховище і по Дніпру прямує до Чорного моря. А жителі продовжують порушувати чинне законодавство України.

4. Перекривання русла річки непроєктованими греблями. "Ставки розмістилися на руслі каскадом". Красиво сказано. Проте це не є благо. Фахівці вважають, що для такої малої річки як наша Притварка, це забагато. Майже всі ставки рукотворні. Дуже можливо, що така велика кількість ставків забрала водність у річки, яка була, можливо, колись судноплавною. Згубили річку штучні ставки, що їх бездумно створювали люди. Будували непроєктовані греблі, забирали у ріки воду, поки не перетворилась вона у струмочок, який ледь пробиває собі шлях на дні висохлого русла.

А наші сучасники ще й забирають останню воду у річечки. Так, в жовтні 2002 р. з'явився ще один ставок. Проти вулиці Декабристів, біля будиночку лісівників. Збудували його, як кажуть люди, лісівники, щоб зручніше було вивозити ліс, який вирубують поруч. Якби місток збудували, то під ним водичка вільно могла б протікати. Перекривати русло ріки біля її витоків дуже небезпечно. Це може зовсім згубити річку. Не стане навіть струмка. Залишиться невдовзі зовсім сухе русло. Люди будуть називати це місце як і раніше - Притварка. Але води, того єдиного, що потрібно річці, щоб бути річкою, вже більше ніколи не буде. Спитають у нас люди, які прийдуть за нами – чому не захистили річку, таку малу й вразливу?

Річки - одне з найдивовижніших творінь Природи. Земля народжує їх через витoki і джерела. Далі річка отримує водне живлення від водозбірної площі – території, то може бути далеко від русла річки. Тож яка вода на водозборі – така вода в руслі річки. Вода в річках не просто водне середовище. Це складова частина самого життя. Життя підтримується із середини цієї надзвичайної матерії. Як часто ми не надаємо глибинного значення повсякденним словам "жива вода", "жива ріка". Мабуть немає сенсу заперечувати, що розуміти їх слід буквально.

На перший погляд здається, що запаси води, зосереджені на нашій планеті, - невичерпні. Та це тільки на перший погляд. Загальна кількість води, що є в річках і озерах (це вода, найбільш доступна для використання), становить лише 0,6% прісної води на планеті. За запасами водних ресурсів, які доступні для використання, Україна належить до недостатньо забезпечених країн. До того ж в Україні протягом останніх десятиліть спостерігається стала тенденція до погіршення якості поверхневих вод.

Гідрографічну мережу України складають 9 великих, 116 середніх і 22500 малих річок. Річки є основними постачальниками питної води. Половину потреб питної води забезпечують малі річки. За міжнародною класифікацією річки України належать до категорії дуже забруднених. Особливо дістається малим річкам. Увага, яка протягом тривалого часу приділялась екологічним проблемам малих річок, не тільки не наблизилася нас до вирішення цих проблем, але й не спричинила жодного позитивного зрушення.

У 2000 р. за ініціативою і участю центральних органів виконавчої влади України, Росії, Білорусі та громадських екологічних організацій цих країн розпочала свою діяльність міжнародна програма ПРООН-ГЕФ "Екологічне оздоровлення басейну Дніпра". Програма підтримана багатьма міждержавними та громадськими організаціями світу, в першу чергу – Програмою розвитку ООН (ПРООН) та Глобальним екологічним фондом (ГЕФ). Це перша в Україні програма, в основу якої закладено басейнових принцип. Це означає, що ця програма охоплює також екологічні проблеми малих річок басейну Дніпра. Учасниками цієї Програми стали учні нашого міста, що об'єдналися в ГДО "Юнісфера."

Турбуючись про маленьку річечку рідного краю - Приварку, її ставки, їхню флору і фауну, "юнісферівці" стали також учасниками конкурсу проектів "Збережи свою річку", що впроваджується Чорноморською програмою Ветландс Інтернешнл. Про діяльність "Екологічних патрулів" ми вже згадували. Виконуючи власні проекти в рамках зазначених програм, "юнісферівці" співпрацюють з Національним екологічним центром України, іншими громадськими екологічними організаціями. "Юнісфера" стала колективним членом Української річкової мережі - добровільного об'єднання громадських екологічних організацій України, яке об'єднує на сьогодні 80 організацій, а також окремих фахівців. Пріоритетний напрямок діяльності - екологічне відродження малих річок України.

Нерідко річки порівнюють з кровоносною системою людини. Від здорового кровообігу залежить здоров'я людини. Наші річки – немовби кровоносна система Землі. Ми живемо в одному просторі з Природою. Хочемо ми чи ні - ми залежимо від неї. То ж давайте запитаємо себе, чи стає нам зле від погіршення стану річок? Чи ми вже звикли бачити наші річки замуленими, засміченими, зникаючими, перегородженими численними греблями? Чи нам все одно?